

ПРИКАЗИ

Милан М. Мишковић

Виша школа за образовање
васпитача
Нови Сад

Примљено: 7. 05. 2005.

ДРАМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ТРАНЗИЦИЈЕ

Зоран Видојевић, *Куда води глобализација*, „Филип
Вишњић“, Београд, 2005.

Предмет студије Зорана Видојевића *Куда води глобализација* је глобализација као најзначајнија друштвена промена на прелому миленијума и централни појам садашње епохе у којем се сабира главни тренд развоја, структура моћи и доминантни идеолошки код. Глобализација није апстрактан предмет и теоријска појавност, већ глобална друштвена појава чије су силе продрле у локалне животне оквире и које, на много начина, утичу на наш живот. Стога се разумевање тог планетарног процеса не исцрпљује у сазнању, већ представља одговор на егзистенцијалне изазове нашег времена.

Интелектуални подухват Зорана Видојевића у овој књизи, усмерен је на трагање за суштином, смислом и исходима глобализације. У критичком односу према постојећој светској литератури, аутор инсистира на нужности разликовања између онога што чини реалне карактеристике глобализације од њеног идеолошког лика.

На почетку своје студије Видојевић нуди приступ који полази од прожимања нормативног и конкретно-историјског појма глобализације, и настоји да међу њима успостави одређену теоријско-методолошку везу. Аутор приступа глобализацији као вишедимензионалној друштвеној промени: економској, технолошкој, политичкој, војној, међународно-правној, културној, еколошкој, инфор-

мативној, спортској и др. Срж садашње глобализације Видојевић види у интеграцији капитала, његовом слободном кретању у светским размерама, а њена главна обележја у „вестернизацији“, и у ужем смислу „американизацији“, иако, разуме се, глобализацију не своди на то.

У осврту на карактеристична теоријска схватања глобализације, аутор је имао храбрости да се критички односи према већини дефиниција глобализације у светској литератури (Бурдијеа, Гиденса, Хелда, Робинсона и др.). Те дефиниције, по његовом мишљењу, углавном не садрже проблематизацију епохалног контекста, дубљу увид у њене социјалне носиоце и ефекте, као и крајње домете и границе западне цивилизације чији је она израз. У највећем делу савремене теоријске мисли о глобализацији, према резултатима истраживања Зорана Видојевића, изостављено је оно најважније: „њена епохална објективност, надперсоналност, процес и систем светског капитализма као њен главни субјект“.

Смештајући расправу о глобализацији у шири историјски контекст, и проблематизујући овај мега-тренд у вези са појмом историјског напретка, суштинском анализом Видојевић открива идеолошке копрене и манипулације једног типа цивилизације у којој се сједињују тријумф и криза истовремено, ма колико парадоксално то изгледало. У појму напретка

схваћеном, пре свега, као економско-технолошки раст а који је, како аутор каже „оверен“ западним, првенствено америчким жигом, изгубљен је и смисао глобализације, која се не остварује као средство и пут ка вишем квалитету живота. Наиме, садашња форма глобализације, по Видојевићу, јесте донела гигантски економско-технолошки раст, али је дистрибуција тих позитивних ефеката изразито неправедна, јер се устаљује оштра и све дубља подела на добитничке и губитничке земље и народе.

Моћ и границе данашње глобализације, по мишљењу аутора, одређене су њеном ауторитарном формом, коју обликује капитал као светски процес, мултинационалне, наднационалне и планетарне корпорације, најмоћније државе и најутичајније финансијске институције света. Ауторитарна форма коју глобализација задобија води продубљивању светских економских неједнакости, глобализацији сиромаштва, оштрој социјалној поларизацији и еколошкој деградацији планете.

Отпори таквим учинцима глобализације као „вестернизације“ односно „американизације“, такође имају глобални карактер то јест форму алтернативне глобализације, и јављају се у самом центру високоразвијеног капитализма. Тај покрет је доказ дубоког незадовољства, првенствено младих, садашњошћу, садржајем и начином живота, и то пре свега у високоразвијеним земљама Запада, али је и израз потребе за обновом слободе, једнакости и солидарности. Но, актери тог отпора изнутра, транснационални покрети и њихови пројекти тек су у зачетку; њихова снага је лилипутанских размера, деловање без већих ефеката и недовољно практично.

У трагању за комплекснијом теоријом глобализације, Видојевић истражује регионализацију, фрагментацију и локализацију света као процесе који су неодво-

јиви од глобализације. У том контексту предмет анализе је и, у теоријама глобализације занемарена, опасност од хаотизације света као израз слабости постојеће глобализације садржана у садашњој логици поковавања света једном једином начелу – неолибералном, и једној вољи – вољи највеће светске силе. Такав поредак хаотизације света, глобализације страха и насиља, није могуће контролисати, услед чега је и могућност нових светских сукоба реална.

Аутор с великом резервом прихвата став да се савремени свет по некој иманентној логици, незадрживо креће ка демократији. Не ради се, дакле, о историјској нужности глобализације демократије. И у условима материјалног богатства, убрзаног технолошког и привредног раста, криза демократија одавно је захватила и технолошки развијене земље, у којима се демократија претвара у елитократију у служби светске репродукције капитала. Низом искуствених чињеница аутор указује на мањкавост Хантингтонове тезе о глобализацији демократије, и наглашава „да се демократија као процес и цивилизацијска тековина не може развијати не само у условима унутрашњег страха од домаће тираније него и страха дела незападних земаља од Запада, пре свега од његове војне алијансе (НАТО-а), али и дела самих западних земаља од ароганције моћи и неприкривене тежње Сједињених Америчких Држава за контролом целог света“.

Аутор је резервисан и у погледу остваривања Хелдовог модела „космополитске демократије“ у условима када моћ и сила одређују светску политичку сцену, када се продубљује јаз између богатих и сиромашних земаља данашњег света. Није потпуно јасно како је могуће остваривати модел „космополитске демократије“ који не уважава културне разлике. Такав модел демократије, по мишљењу аутора, није могуће реализовати ни због

изузетно бруталног и разорног капитализма у бившим социјалистичким земљама у којима приватизација завршава у бескрупулозној плачки и отимачини, као и беде највећег дела становништва. Што се европских држава тиче, аутор идентификује три Европе – „центар“, „сиву зону“ и „периферију“ – и констатује да је то у супротности с главним интенцијама „космополитске демократије“. На основу таквих аргумената, Видојевић закључује да се Хелдов концепт „космополитске демократије“ креће у оквиру вестерноцентризма и глобалног наступа неолиберализма који води рачуна најпре о профиту и репродукцији постојећих односа моћи, услед чега, како аутор каже, концепт „космополитске демократије“ у садашњим светским околностима „виси у ваздуху“, своди се на племениту утопију.

Након разматрања најопштијих, универзалних обележја глобализације, Зоран Видојевић под лупу своје анализе ставља регион Балкана. Проблематизујући појам „балканизације“ и смештајући га у глобални контекст, аутор обрађује везу између „балканизације“ и глобалне империјалне моћи у савременом свету, посредством анализе владајућег сплета теоријских парадигми „вестернизације“ („сукоба цивилизација“ Хантингтона, „великог шаховског поља“ Бжежинског и „краја историје“ Фукујаме), као преовлађујућих садржаја глобализације. Критичко преиспитивање наведених парадигми показује да сва тројица „остају потпуно изван хоризонта анализе веза великих држава благостања и ратног типа државе, либерализма изнутра и агресивности према споља“. По мишљењу аутора, у њиховим теоријским парадигмама Балкан као општи појам има улогу функционалног страшила, то јест покрића за политичко старатељство, нови колонијализам и доминацију светом. На тај начин, закључује аутор, Хантингтон, Бжежински и Фукујама показују се као идеолози

западног, првенствено америчког империјализма и политике глобализације као првенствено његове форме.

Све опасности и негативне последице ауторитарне форме глобализације (поларизација на добитничке и губитничке земље, глобализација сиромаштва, политичко потчињавање, еколошко разарање и тенденција хомогенизације света), аутор сабира у појму либералног тоталитаризма. Та врсту свеобухватног потчињавања насилничкој моћи, не само на унутардруштвеној него и на планетарној равни, јавља се у теорији као либерални догматизам, а у политичкој пракси неколико моћних западних држава, збијених око Америке као свог средишта, као либерални тоталитаризам. Изворе ове ауторитарне тенденције аутор открива у споју и међусобном дејству трију кључних чињеница: неолибералног капитализма, планетарног насиља и екстремодерне технологије. Глобализација ничим неограниченог технолошки усавршеног насиља и страха, растућа улога војне силе и стварање послушничких држава, чине природу система који још није добио коначан облик а може се објаснити појмом глобалног апокалиптичког капитализма. У том контексту аутор пружа и рељефну слику војне агресије НАТО-а на Југославију, геостратешки смисао и разорне последице те агресије.

Посебна вредност Видојевићеве студије је његово сагледавање непосредне везе глобализације и транзиције постреалсоцијалистичких друштава. Кључна веза састоји се у томе што се транзиција показује као средство глобализације капитала, његовог похода на Исток, као и продора (нео)либералне демократије и западног система вредности на тај простор. По тој димензији, транзиција је источноевропска варијанта глобализације. Суштинском анализом импресивне чињеничке грађе, аутор показује неравномерност и амбивалентност учинка везе

између глобализације и транзиције. Глобализација је у највећем броју земаља транзиције донела економско осиромашење, оштро социјално раслојавање, ескалацију насиља, а изостала је и права суштина демократије. Већини тих друштава, по његовом мишљењу, прети опасност од нове историјске инволуције.

Критичка валоризација везе глобализације и транзиције аутора води двоструком закључку: (1) друштво које се не укључује у процесе технолошког раста и свеколиког повезивања света, осуђено је на заостајање и цивилизацијско пропадање; (2) друштво које није у стању да пронађе властите модалитете укључења у глобализацију – губи свој идентитет и није способно да оствари своје виталне интересе.

У даљем току анализе, Видојевић истражује за нас пресудну тему: транзицију и глобализацију у Србији. По мишљењу аутора, Србија припада већинском кругу оних земаља у свету које су данас претежно губитници и жртве процеса глобализације. У контексту унутрашње и спољашње драме транзиције, аутор истражује природу и опсег промена, стварни простор слободе и демократије у упозорава на могућност новог суноврата Србије. Аутор истовремено трага за решењем проблема изналажења најпогоднијих начина да се Србија укључи у процес глобализације, сачува себе и изађе из садашње дубоке и свеобухватне друштвене кризе. У том контексту он наглашава потребу консолидације државе у Србији, промене типа управљачке елите, промишљене етапне стратегије развоја, успостављање социјалног дијалога и регионално повезивање.

Иако студија Зорана Видојевића садржи мноштво података који представљају тамну страну глобализацијских процеса, његова анализа није у суштини песимистичка. Аутор верује у могућност алтернативне глобализације (и транзиције). Да

би глобализација изгубила своја (нео)империјална обележја, потребна је демократизација светских односа и таква расподела светске моћи која подразумева нову равнотежу одговорности. Глобализација, с једне стране, води све међузависнијем али и потенцијално све антагонизованијем свету. Но, по својим преовлађујућим учинцима данас, она води, пре свега, према дубоко неправедном, ризичном и опасном свету у коме се продубљује и шири јаз између богатих и сиромашних земаља, при чему све оштрији сукоби, укључујући и ратне, за ресурсе развоја и надмоћ, као и еколошка разарања – чине њена битна обележја, услед чега и исходи глобализације остају крајње неизвесни.

Студија Зорана Видојевића садржи и једну веома ретко у теоријским радовима присутну димензију у проучавању овог планетарног процеса, а то је филозофско-социолошко питање смисла глобализације. Глобализација се, по њему, не своди на максимализацију профита и глобалну експанзију капитала. Пресудна постају питања да ли глобализација води свету богатства или сиромаштва, ширењу људских слобода или њиховом сужавању, поништавању националних култура и сукобу цивилизација или њиховом међусобном обогаћивању, очувању еколошке равнотеже или незадрживом разарању природе.

Занимљиви су и важни кључни услови које аутор сматра нужним за надилажење глобализације као превасходно процеса „вестернизације“ и „американизације“. То су следећи услови: да се у најразвијенијим земљама Европе искристалишу алтернативни модели друштвеног уређења; да се у некој од великих незападних земаља (пре свега у Кини) оформи систем који је социјално праведнији и довољно конкурентан Западу; да настану такви сукоби интереса између САД-а и Европске уније, који доводе до

битног слабљења а затим и укидања НАТО-а; да се на планетарној равни успостави ефикасан систем одбране од тираније, агресије и тероризма, способан да одржава равнотежу сила и суштински је повезан с „космополитском демократијом“; да у САД-у и још неким развијенијим земљама дође до великих економских, еколошких и социјалних поремећаја који би приморали систем необузданог профита на повлачење, а целокупно друштво на тражење друкчијих начина производње; да у самим Сједињеним Америчким Државама настану битне промене, када је реч о типу управљачких елита и у глобалној спољнополитичкој стратегији, чији би резултат био одустајање од тежње за светском владавином (што је сада и у непосредној будућности мало вероватно).

Наравно, упозорава при томе аутор, свет ништа не би добио ако би се уместо једне екстрасиле јавила нека друга сила, или више њих, ако би се уместо „вестернизације“ успоставила „истернизација“. Тада би садржај глобализације остао исти, само би се њен предзнак променио.

Путеви промена према Видојевићу не могу ићи уском традиционалном схемом од економије ка политици и култури. Правац тих промена може бити потпуно обрнут: од *културе ка политици и економији*. „Велике промене (и напредне и назадне) увек су почињале од идеје. Зато је улога историјски иновативних интелектуалних елита у том послу веома важна, а у фази његовог заснивања и елаборације – одлучујућа“, закључује аутор.

Студија Зорана Видојевића *Куда води глобализација* представља веома значајно теоријско дело, оригиналну научни рад о глобализацији. Та студија показује ауторово настојање, научно-теоријску компетентност и храброст да уз ослањање на импресивну грађу и критички однос према постојећој светској литератури дође до комплексније теорије глобализације.